

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора, проректора з наукової та міжнародної діяльності Сумського національного аграрного університету

Данька Юрія Івановича

на дисертаційну роботу Братка Олександра Сергійовича «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Сучасна світова економіка характеризується поглибленням міжнародної виробничої фрагментації, посиленням ролі транснаціональних корпорацій, цифровізацією, трансформацією логістичних моделей та зростанням значення стандартів якості, безпечності, простежуваності й сталого розвитку. За цих умов глобальні ланцюги доданої вартості виступають однією з ключових форм організації міжнародного виробництва, торгівлі, інвестиційної взаємодії та технологічного обміну.

Для України проблема ефективної інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості має особливе значення, оскільки наявний агропромисловий потенціал не завжди трансформується у стійкі конкурентні переваги на світових ринках. Молокопереробна галузь України має потенціал для активнішої участі у міжнародних виробничих мережах, однак її сучасне позиціонування залишається переважно периферійним, що проявляється в орієнтації на біржові та низькомаржинальні товари, недостатньому розвитку глибокої переробки та високій залежності від зовнішніх ринкових і технологічних чинників.

Актуальність теми посилюється умовами повномасштабної війни, яка ускладнила логістику, експорт, енергозабезпечення та виробничу діяльність підприємств. Водночас євроінтеграційний курс України, відкриття нових можливостей на ринку ЄС і потреба у відповідності міжнародним стандартам актуалізують необхідність наукового обґрунтування переходу від сировинної моделі участі до моделі створення вищої доданої вартості.

З огляду на це, дисертаційна робота Братка Олександра Сергійовича, метою якої є поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості та обґрунтування стратегії ефективної інтеграції молокопереробної галузі України в систему світогосподарських зв'язків, є актуальною.

Подана до захисту дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідними роботами Західноукраїнського національного університету з проблем екобезпеки, циркулярної економіки, зеленої реконструкції України, сталого розвитку, трансформації бізнесу та геоекономічних детермінант повоєнного розвитку України. У межах цих напрямів автором розроблено теоретико-методологічні та прикладні положення щодо інтеграції агропродовольчого сектору України у глобальні ланцюги доданої вартості.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота містить чітко визначені мету та завдання, обґрунтовані методичні підходи щодо шляхів їх досягнення, логічно побудовану структуру, узагальнення теоретичного характеру, а також пропозиції з удосконалення теоретичних, методичних та організаційно-прикладних засад інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі.

Дослідження та висновки в дисертаційній роботі Братка О. С. викладено послідовно, завдяки чому логіка дослідження чітко простежується за розділами дисертації. Висновки та рекомендації роботи достатньо обґрунтовані й підтверджуються результатами апробації основних положень дисертаційного дослідження. Достовірність наукових положень забезпечується використанням широкої інформаційної бази, що охоплює статистичні дані FAOSTAT, UN Comtrade, OECD, Державної служби статистики України, галузевих асоціацій, матеріали міжнародних організацій, аналітичні огляди та наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених.

У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема історико-логічний, системний, статистичний, індексний, матричний і графічний методи, а також методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Їх застосування дозволило забезпечити досягнення поставленої мети, вирішення завдань дослідження та отримання важливих теоретичних і практичних результатів.

Висновки, зроблені в роботі, є логічно обґрунтованими, підтверджуються аналізом теоретичних джерел, статистичних даних і поточного стану розвитку молокопереробної галузі України в контексті глобальних ланцюгів доданої вартості. Викладене вище дає змогу зробити позитивний висновок щодо наукового рівня, достовірності подання матеріалу, теоретичних обґрунтувань і практичного значення рекомендацій, що випливають із дисертації Братка О. С.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку. Робота містить 22 таблиці, 41 рисунок, список використаних джерел із 217 найменувань та 16 додатків.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування глобальних ланцюгів доданої вартості» розкрито становлення онтології глобальних ланцюгів доданої вартості, виокремлено їхні теоретико-методичні виміри та досліджено інституційне середовище ГЛДВ у молокопереробній галузі. Автором обґрунтовано, що глобальні ланцюги доданої вартості доцільно розглядати як складну транснаціональну мережеву систему, у межах якої відбувається створення, контроль і перерозподіл доданої вартості. Окрему увагу приділено галузевій специфіці молокопереробної сфери, зокрема біологічній природі сировини, швидкопсувності продукції, потребі у холодовій логістиці, стандартизації та високому рівні регуляторного навантаження.

У другому розділі «Аналіз глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» досліджено кон'юнктуру глобального молочного сектору, проаналізовано залучення країн світу до ГЛДВ та оцінено процеси інтеграції України в такі ланцюги. Автором запропоновано альтернативний методичний підхід до оцінювання участі країн у ГЛДВ на основі торговельної статистики та проксі-індикаторів, виокремлено чотири моделі участі країн у ГЛДВ і обґрунтовано периферійний характер участі України як нетто-експортера біржових товарів, ресурсного донора для переробної промисловості ЄС і постачальника дешевшого білка для країн із нижчим рівнем доходу.

У третьому розділі «Стратегічні вектори розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості в молокопереробній галузі» визначено мегатренди розвитку молокопереробної галузі, сформовано стратегію інтеграції України до ГЛДВ і запропоновано модель вибору стратегії участі молокопереробного підприємства в ГЛДВ. Науково цінним є виокремлення п'яти взаємопов'язаних векторів

апгрейдингу: продуктового, функціонального, процесного, організаційного та міжсекторального. Практичну значущість має модель «спіралі вибору», яка поєднує аналіз середовища, оцінювання ризиків, вибір бізнес-моделі та інструменти фінансового де-ризикінгу.

Структурна побудова дисертаційної роботи Братка О. С. відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу є логічними, послідовними та пов'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Дисертація містить достатню кількість таблиць, рисунків і додатків. Мова роботи є науковою, коректною та зрозумілою. Сукупність наукових положень, висновків і рекомендацій та їх практичне значення дають змогу зробити висновок про завершеність, цілісність і структурованість дисертаційної роботи.

Оцінка наукової новизни положень і отриманих результатів дисертаційної роботи. До результатів, що одержали обґрунтування у дисертаційній роботі, мають теоретичне та практичне значення і визначають наукову новизну дисертації, слід віднести такі:

- запропоновано стратегію інтеграції України в ГЛДВ молокопереробної галузі, що базується на переході від цінової конкуренції сировинних товарів до створення інтелектуальної доданої вартості на основі п'яти взаємопов'язаних векторів: продуктового, функціонального, процесного, організаційного та міжсекторального апгрейдингу;

- удосконалено методику оцінки участі країни в ГЛДВ, яка базується на матричному аналізі експортної орієнтації, рівня самозабезпечення, індексів виявлених порівняльних переваг та імпоротної залежності, що дозволило виявити чотири стійкі моделі участі країн у ГЛДВ і розмежувати статус «Upstream-донора» та «переробного хабу»;

- удосконалено інструменти картування ланцюга доданої вартості, що дозволили частково подолати аналітичні обмеження відсутності статистичних таблиць «витрати-випуск» для молокопереробної галузі та емпірично підтвердити роль України у ГЛДВ;

- удосконалено параметри моделі розвитку ланцюгів доданої вартості для підприємства молокопереробної галузі на основі концептуальної «спіралі вибору», яка поєднує аналіз секторальних мегатрендів, управління ризиками внутрішнього та зовнішнього середовища, вибір бізнес-моделі й інструментарій фінансування;

– набули подальшого розвитку підходи до уточнення сутності ГЛДВ як транснаціональної мережевої системи організації економічної діяльності, а також методичні підходи до дослідження інституційного середовища молокопереробної галузі через оцінку форм конкуренції, державних програм і крос-секторальної динаміки;

– набули подальшого розвитку наукові положення щодо визначення ключових мегатрендів молокопереробної галузі, які трансформують ГЛДВ у напрямі побудови соціо-екологічно відповідальних систем.

Зазначені результати мають ознаки наукової новизни, відповідають тематиці спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» та розширюють наукові уявлення про механізми галузевої інтеграції національної економіки у глобальні ланцюги доданої вартості.

Значення результатів виконаного дослідження для науки і практики. Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових положень щодо функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості та формування стратегічних засад інтеграції України в ГЛДВ продуктів молокопереробної галузі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування, галузевими асоціаціями, молокопереробними підприємствами, закладами вищої освіти та науковими установами.

Представлені результати дослідження доведені до рівня практичних напрацювань і рекомендацій. Зокрема, пропозиції щодо структурної трансформації сировинної бази, географічної диверсифікації експорту, продуктового апгрейдингу та забезпечення резильєнтності ланцюгів доданої вартості були використані Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної військової адміністрації. Рекомендації щодо формування міського молочного кластеру та розвитку виробництв глибокої переробки сільськогосподарської сировини використані Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради.

Запропоновані автором підходи до класифікації молочної продукції за рівнем доданої вартості, процесного й організаційного апгрейдингу, розвитку кооперації з виробниками молока, цифрової простежуваності та адаптації виробничих процесів до міжнародних стандартів були використані у діяльності ТОВ «Молокія». Окремі

методологічні підходи також застосовуються в освітньому процесі Західноукраїнського національного університету.

Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертаційної роботи, що мають наукову новизну, змістовно та аргументовано розкрито в опублікованих працях. За основними результатами дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць, з яких 1 стаття – у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 7 публікацій — за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Тематика публікацій відповідає змісту дисертації та охоплює питання глобальних ланцюгів доданої вартості, регулювання молокопереробної галузі, кон'юнктури світового ринку молочної продукції, глобальних трендів трансформації молокопереробної галузі, проблем логістики та міжнародної торгівлі в умовах війни.

Опубліковані наукові праці Братка О. С., які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам чинного порядку присудження ступеня доктора філософії. Кількість та обсяг друкованих праць дають авторові право для публічного захисту дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Наукові результати дисертації отримано автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї і положення, які отримані автором особисто.

Текст дисертаційної роботи пройшов перевірку на наявність текстових запозичень у системі «StrikePlagiarism». За результатами перевірки, виявлено відсутність текстових запозичень без належного посилання на джерело та встановлено, що дисертаційна робота Братка О. С. на тему: «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» відповідає принципам академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи дисертаційну роботу Братка О. С., яка виконана на достатньо високому науковому рівні, слід висловити деякі зауваження, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту:

1) У підрозділі 1.1 дисертаційної роботи автор приділяє значну увагу становленню онтології глобальних ланцюгів доданої вартості, розкриває їхню еволюцію, зв'язок із міжнародним поділом праці, транснаціоналізацією та фрагментацією виробництва. Разом із тим на с. 26–30 доцільно було б чіткіше розмежувати поняття «глобальні ланцюги доданої вартості», «глобальні ланцюги постачання», «міжнародні виробничі мережі» та «глобальні виробничі системи», оскільки ці категорії є близькими за змістом, але мають різні аналітичні акценти.

2) У підрозділі 1.3 автор пропонує класифікацію інституційних режимів регулювання участі в ГЛДВ молокопереробної галузі як «неоліберального», «неостатичного» та «неокорпоративного». Такий підхід є цікавим і має наукову цінність, однак на с. 60–66 доцільно було б детальніше обґрунтувати критерії віднесення окремих країн до відповідного типу режиму, зокрема за рівнем державного втручання, характером цінового регулювання, системою підтримки виробників, роллю галузевих асоціацій та ступенем лібералізації зовнішньої торгівлі.

3) У підрозділі 2.2 дисертації автор пропонує альтернативний методичний підхід до оцінювання участі країн у ГЛДВ молокопереробної галузі на основі торговельної статистики та проксі-індикаторів. Водночас на с. 108 потребує додаткового пояснення щодо включення до аналізу товарної категорії HS 8434, яка стосується обладнання для молочної галузі, а не безпосередньо молочної продукції. Доцільно було б чіткіше зазначити, чи використовується ця категорія як індикатор технологічної залежності, імпорту капітального обладнання, процесного апгрейдингу або участі у капітальних ланках ГЛДВ.

4) У підрозділі 2.3 автор обґрунтовує периферійний характер участі України у ГЛДВ молокопереробної галузі та визначає її позицію як нетто-експортера біржових товарів, ресурсного донора для переробної промисловості ЄС і постачальника дешевого білка для країн із нижчим рівнем доходу. Разом із тим на с. 119–125 доцільно було б глибше сегментувати українські молокопереробні підприємства за масштабом діяльності, експортною спроможністю, технологічним рівнем і готовністю до інтеграції в ГЛДВ, оскільки великі експортери, середні регіональні переробники та малі виробники мають різні можливості для реалізації запропонованих стратегій апгрейдингу.

5) У підрозділі 3.2 автором сформовано стратегію інтеграції України до ГЛДВ молокопереробної галузі, що базується на п'яти взаємопов'язаних векторах апгрейдингу. Водночас на с. 169–173 стратегія має переважно концептуальний

характер. Доцільно було б конкретизувати етапність її реалізації, виокремивши короткострокові заходи в умовах війни, середньострокові заходи в період повоєнного відновлення та довгострокові заходи в контексті інтеграції України до ринку ЄС. Це посилює б прикладне значення запропонованих рекомендацій.

Наведені зауваження і дискусійні моменти не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Загалом вони засвідчують актуальність, складність і багатогранність обраної теми, її практичну значущість та суттєво не впливають на якісні характеристики дисертаційної роботи.

Загальний висновок і оцінка дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Братка Олександра Сергійовича на тему «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» є завершеним науковим дослідженням, результатом якого є поглиблення теоретико-методологічних засад функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості та обґрунтування стратегії ефективної інтеграції молокопереробної галузі України в систему світогосподарських зв'язків.

За своїм змістом, фаховим спрямуванням дисертаційна робота відповідає спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини», а за якістю та рівнем теоретичних і практичних розробок — рівню дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії, містить авторський підхід до вирішення наукового завдання.

Загалом дисертаційна робота «Інтеграція України в глобальні ланцюги доданої вартості продуктів молокопереробної галузі» за змістом, обґрунтованістю наукових положень та рекомендацій, рівнем наукової новизни відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її автор – Братко Олександр Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент

**доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової та міжнародної
діяльності Сумського національного
аграрного університету**

Юрій ДАНЬКО

«12» 05 2026 р.